

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового і садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ВАСІЛЬЄВ БОГДАН ВІКТОРОВИЧ

УДК 639.111.14 (477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ДОСВІД ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
НА ТЕРИТОРІЇ ГО «МРК «РИСЬ-ВЕРБИ»

205 Лісове господарство

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ Б.В. Васільєв

Керівник роботи
Кратюк Олександр Леонідович
доктор біологічних наук, професор

Житомир – 2025

Висновок кафедри лісового і садово-паркового господарства за результатами попереднього захисту

Протокол засідання **кафедри лісового і садово-паркового господарства**
№ ____ від «____» 202 р.

Завідувач **кафедри лісового і садово-паркового господарства**

к.с.-г.н., доцент

Сірук Юрій Вікторович

«____»

202 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Васільєв Богдан Вікторович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою

за шкалою ECTS

за національною шкалою

Секретар ЕК

Дубницька Ірина Юріївна

АНОТАЦІЯ

Васільєв Б.В. Досвід ведення мисливського господарства на території ГО «МРК «Рись-Верби». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У магістерській роботі проведено комплексну оцінку таксономічної структури та популяційної організації мисливської фауни, а також проаналізувати існуючі підходи до ведення господарства щодо ключових видів мисливських тварин на території ГО «МРК «Рись-Верби». досліджено наявні експлуатаційні практики та біотехнічні заходи, що реалізуються на досліджуваній території. Визначено та оцінено основні позитивні й негативні чинники, які впливають на ефективність і сталий розвиток мисливського господарства. Обґрунтовано оптимальні показники чисельності та щільності основних видів мисливських тварин, що населяють територію ГО «МРК «Рись-Верби». Розроблено комплекс біотехнічних та управлінських заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання, охорони та сталого відтворення ресурсів мисливської фауни у межах досліджуваних угідь.

Ключові слова: мисливські тварини, мисливські угіддя, чисельність, біотехнічні заходи, ГО «МРК «Рись-Верби».

ANNOTATION

Vasiliev B.V. Hunting management experience on the territory of PO HFC "Rys-Verby" – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The master's thesis presents a comprehensive assessment of the taxonomic structure and population organization of game fauna, as well as an analysis of current wildlife management approaches applied to key game species within the territory of the PO HFC "Rys-Verby". The study examines existing exploitation practices and biotechnical measures implemented in the investigated area. Major positive and negative factors influencing the efficiency and sustainable development of the hunting economy were identified and evaluated. Optimal population size and density indicators for the main game species inhabiting the territory of PO HFC "Rys-Verby" were substantiated. A set of biotechnical and managerial measures aimed at improving the efficiency of game resource use, protection, and sustainable reproduction within the studied hunting grounds was developed.

Key words: hunting fauna, hunting grounds, number, biotechnical measures, PO HFC "Rys-Verby".

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	8
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ГО «МРК «РИСЬ-ВЕРБИ»	15
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МИСЛИВСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УГІДДЯХ ГО «МРК «РИСЬ-ВЕРБИ»	20
3.1. Базові засади мисливсько-господарської діяльності	20
3.2. Структура мисливських угідь	22
3.3. Характер продуктивності мисливських угідь	24
3.4. Оцінка зміни продуктивності мисливських угідь	30
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36

ВСТУП

Актуальність теми. Ведення мисливського господарства є важливим складником сталого використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та підтримки екологічної рівноваги лісових та лісо-польових екосистем. У сучасних умовах управління мисливськими угіддями набуває особливої актуальності через комплекс природних, антропогенних та соціально-економічних факторів, що безпосередньо впливають на стан популяцій диких тварин та продуктивність середовищ їхнього існування. Таким чином, оцінка придатності мисливських угідь, визначення оптимальної чисельності популяцій ключових видів і виявлення факторів, що впливають на продуктивність середовищ, є надзвичайно важливими для підтримки сталого мисливського господарства. Науково обґрунтоване управління угіддями дозволяє забезпечити баланс між охороною природи, економічною ефективністю та соціальною значущістю мисливської діяльності, що особливо актуально в умовах воєнного часу та обмежених ресурсів.

Мета і завдання дослідження. У даному дослідженні поставлено за мету проаналізувати функціональні особливості ведення мисливського господарства в межах території ГО «МРК «Рись-Вербі» та надати науково обґрунтовану оцінку перспектив його подальшого розвитку в умовах сучасних екологічних та соціально-економічних викликів. Для досягнення зазначеної мети були визначені такі основні завдання:

1. Провести комплексну оцінку таксономічної структури та популяційної організації мисливської фауни, а також проаналізувати існуючі підходи до ведення господарства щодо ключових видів мисливських тварин на території ГО «МРК «Рись-Вербі».
2. Дослідити наявні експлуатаційні практики та біотехнічні заходи, що реалізуються на досліджуваній території.
3. Визначити та оцінити основні позитивні й негативні чинники, які впливають на ефективність і сталий розвиток мисливського господарства.

4. Обґрунтувати оптимальні показники чисельності та щільності основних видів мисливських тварин, що населяють територію ГО «МРК «Рись-Верби».

5. Розробити комплекс біотехнічних та управлінських заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання, охорони та сталого відтворення ресурсів мисливської фауни у межах досліджуваних угідь.

Об'єктом дослідження виступає система та стан ведення мисливського господарства.

Предметом дослідження є екологічні, організаційні та технологічні особливості ведення мисливського господарства на території ГО «МРК «Рись-Верби».

Методологічну основу роботи становлять мисливсько-господарські методи (для оцінки виробничих та організаційних показників), польові зоологічні методи (для визначення видового складу та структури популяцій мисливської фауни), екологічні методи (для дослідження продуктивності лісових, агроєкосистемних та водно-болотних біогеоценозів), а також математико-статистичні підходи (для кількісної обробки та інтерпретації отриманих даних).

Публікації.

Васільєв Б.В. Козуля європейська (*Capreolus capreolus L.*) у мисливських угіддях. *Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 19 вересня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 53–54.

Васільєв Б.В., Гулак І.Ю., Кратюк О.О. Сучасні підходи до реформування мисливського господарства України: правові, екологічні та економічні аспекти. *Стан і майбутнє лісової галузі, ландшафтної архітектури і землевпорядкування* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДБТУ, 14-15 жовтня 2025 р.). Харків, 2025. С. 24–25.

Макарчук П.М., **Васільєв Б.В.,** Гладкий О.Л., Гулак І.Ю. Мисливське господарство як інструмент екологічно збалансованого управління популяціями

диких тварин. *Ліс, наука, молодь*: матер. XIII Всеукрю науково-практичної конференції (м. Житомир, 25 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 140–141.

Практичне значення. У межах дослідження сформульовано та обґрунтовано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності та подальше удосконалення системи ведення мисливського господарства на території ГО «МРК «Рись-Верби», з урахуванням сучасних екологічних, соціально-економічних та управлінських викликів.

Структура та обсяг роботи. Структурно кваліфікаційне дослідження складається з сорока сторінок друкованого тексту та включає вступ, три змістовні розділи, висновки й список використаних джерел. Матеріали роботи доповнені 10 аналітичними таблицями. Бібліографічний апарат містить 42 найменування наукових, нормативних та інформаційних джерел, що забезпечують всебічне теоретичне й методичне підґрунтя виконаного дослідження.

РОЗДІЛ 1.

РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Реформування мисливського господарства в Україні відбувається на різних адміністративних рівнях, хоча його результати оцінюються неоднозначно через складність інституційних трансформацій та триваючі воєнні виклики [1–3]. Попри це, розроблення комплексної законодавчої бази, покликаної забезпечити ефективне функціонування та довгострокову сталість мисливського господарства, просувається поступово, хоча й повільними темпами. Ця база спрямована на встановлення чітко визначених правових, економічних та організаційних засад діяльності інституційних і приватних суб'єктів, а також на забезпечення рівних прав для всіх користувачів мисливських угідь у взаємодії з органами державної влади. Поточні зусилля реформ зосереджені на заходах, спрямованих на охорону, відтворення та сталий розвиток мисливських ресурсів, включаючи вдосконалення регуляторних механізмів і зміцнення нормативної бази для підвищення ефективності політики на різних рівнях управління. [4–8].

У сусідніх державах – членах ЄС простежуються кілька спільних тенденцій [9–11].

Польща

У Польщі впродовж останніх років спостерігається суттєва нормативна динаміка та активізація суспільних дискусій щодо регулювання мисливської діяльності. Зміни характеризуються поступовим зміщенням акценту у бік посилення законодавчого контролю за мисливськими практиками та зростанням уваги до питань добробуту тварин і громадської безпеки. Важливими елементами реформ стали цільові поправки до мисливського законодавства, а також розроблення національної стратегії сталого мисливського господарювання, яка передбачає екологічну збалансованість, розширення діалогу із заінтересованими сторонами та узгодження мисливської

діяльності з природоохоронними цілями. Одночасно з цим у політичному та суспільному дискурсі тривають дебати щодо обмеження участі неповнолітніх у полюванні, а також перерозподілу фінансових зобов'язань за компенсацію збитків, що свідчить про збереження структурних суперечностей у моделях управління та розподілі повноважень між державними інституціями, мисливськими організаціями та сільськими громадами [12–15].

Словаччина

Регулювання мисливської діяльності у Словаччині базується на комплексному Законі про мисливство, який доповнюється нормативними актами у сфері охорони видів та контролю інвазійних чужорідних організмів. Останні законодавчі ініціативи та програмні документи засвідчують стабільну орієнтацію держави на гармонізацію мисливського менеджменту з інструментами ЄС у сфері збереження біорізноманіття, забезпечення більшої адміністративної прозорості та посилення превентивних заходів з недопущення й контролю інвазійних видів. До ключових викликів належать забезпечення достатньої моніторингової спроможності, узгодження цілей щодо сталого добування з вимогами мережі Natura 2000, а також модернізація регіональних інституційних механізмів з метою ефективного балансування інтересів різних груп користувачів [16].

Угорщина

Угорщина функціонує в межах структурованої системи ліцензування та договірного користування мисливськими угіддями, що поєднує значний рівень адміністративного нагляду з вагомою роллю мисливських орендарів та організованих мисливських суб'єктів. Державна політика акцентує увагу на регульованому доступі до угідь, високих вимогах до підготовки та безпеки мисливців, а також на розвитку мисливського туризму як складової економічної діяльності. Попри це, актуальними залишаються дискусії щодо прозорості процедур надання мисливських угідь в оренду, включення природоохоронних пріоритетів (особливо стосовно мігруючих та депресивних видів) та узгодження практик добування з ширшими європейськими природоохоронними

стандартами. Такі обставини вказують на потребу подальшого вдосконалення нормативної бази та розширення системи моніторингу впливу добування на популяційну динаміку [17].

Румунія

Система управління мисливським господарством Румунії ґрунтується на національному законодавстві, водночас перебуваючи під впливом адаптивних природоохоронних заходів ЄС, спрямованих на види, що потребують посиленого захисту (зокрема мігруючих птахів). Останні європейські рішення щодо адаптивного регулювання добування, включно з тимчасовими мораторіями або зниженням квот для окремих видів (наприклад, горлиці звичайної на певних міграційних шляхах), потребують від держав-членів відповідного коригування сезонів полювання та встановлених лімітів. Це підкреслює суперечність між традиційними підходами до полювання та нагальними імперативами природоохоронної політики. Серед ключових викликів, характерних як для Румунії, так і для інших країн регіону, – недостатня спроможність органів контролю, обмежена доказова база щодо стану багатьох мисливських видів, а також потреба у кращій інтеграції мисливського менеджменту з політиками управління середовищами існування та аграрними практиками, що впливають на трофічні та екологічні процеси в ландшафті [16].

Хоча Данія не межує з Україною, її модель управління мисливським господарством часто розглядається як один із найбільш інституційно розвинених у Європі та може слугувати орієнтиром для реформування галузі. Данська система базується на високому рівні державного контролю, обов'язковій науковій оцінці стану популяцій та суворій інтеграції мисливської політики з національними цілями зі збереження біорізноманіття. Управління мисливськими ресурсами ґрунтується на принципах «adaptive harvest management», що передбачає регулярне оновлення квот на основі багаторічного моніторингу видів та моделювання сценаріїв їх динаміки. Данія є також одним із лідерів у впровадженні екологічно безпечних практик, зокрема повної

заборони використання свинцевих набоїв на території країни – як у мисливських, так і стрілецьких дисциплінах. Значна увага приділяється й ландшафтним підходам до збереження середовищ існування, що інтегрує мисливське господарство з політикою управління природоохоронними територіями, сільським господарством та водно-болотними екосистемами. Актуальні виклики, характерні для Данії, стосуються насамперед необхідності балансувати між традиційними мисливськими інтересами та зростаючими вимогами щодо охорони птахів, зокрема видів, які демонструють негативні тенденції у Північно-Західній Європі. Додатковим аспектом є сильний громадський та науковий контроль: суспільні дискусії, пов'язані з адаптивними квотами, регуляцією полювання на водоплавних птахів, а також із забезпеченням прозорості моніторингових програм [18–19].

У контексті європейських тенденцій данська модель вирізняється високим рівнем професіоналізації, чіткою структурою відповідальності та широким застосуванням наукових даних у прийнятті управлінських рішень. Це робить Данію цінним референсом для держав, що прагнуть модернізувати мисливське законодавство та підвищити його ефективність.

Чехія

У Чеській Республіці система управління мисливським господарством функціонує на основі розвиненої нормативно-правової бази, що регулює питання добування, охорони та раціонального використання мисливських ресурсів. Чинний Закон про мисливство, у поєднанні з актами природоохоронного законодавства та регламентами щодо контролю інвазійних видів, формує комплексну інституційну архітектуру з чітко визначеними правами та обов'язками користувачів угідь, механізмами державного нагляду та вимогами до систематичного обліку стану популяцій. Упродовж останнього десятиліття спостерігається поступове посилення інтеграції природоохоронних пріоритетів у мисливську політику, що відображає загальноєвропейські тенденції та вимоги до збереження біорізноманіття. Одним із ключових викликів для країни залишається надмірна чисельність окремих видів копитних,

що у багатьох регіонах перевищує екологічно прийнятні пороги. Це спричиняє істотний прес на лісові екосистеми, уповільнює природне відновлення деревостанів і формує значні економічні збитки для лісового сектору. У відповідь уряд упроваджує адаптивні механізми регулювання добування, зокрема корегування відстрільних квот, перегляд просторової організації угідь та посилення вимог до ведення мисливської звітності. Важливим елементом сучасної політики є протидія інвазійним видам, серед яких найбільш проблемними є єнот усурійський, собака єнотоподібний та норка американська. Чеська Республіка імплементує вимоги Регламенту ЄС 1143/2014 через програми моніторингу, відлову та оцінки екологічних ризиків. Такі заходи спрямовані на мінімізацію впливу інвазійних популяцій на місцеві екосистеми та забезпечення узгодженості національної політики із загальноєвропейськими стратегіями протидії біологічним інвазіям [20].

Паралельно розвиваються інституційні заходи, спрямовані на підвищення прозорості управління мисливськими угіддями та модернізацію системи підготовки мисливців. Значна увага приділяється оновленню освітніх програм, зокрема їхній екологічній, зообіологічній та безпековій складовим, що відповідає загальним європейським тенденціям до науково обґрунтованого й екологічно орієнтованого мисливського менеджменту. Оптимізація взаємодії між мисливською діяльністю та зростаючим рекреаційним використанням лісових територій є ще одним важливим напрямом сучасних реформ. Інтенсивне відвідування лісів населенням створює потенційні конфлікти інтересів, що потребує удосконалення комунікаційних механізмів зі стейкхолдерами, адаптації планувальних рішень і впровадження превентивних заходів у сфері безпеки.

Узагальнюючи, реформування мисливського господарства в Чехії демонструє поєднання традиційної моделі централізованого регулювання з елементами адаптивного управління, посилення природоохоронних акцентів та інтеграцію європейських стандартів. Основними викликами залишаються оптимізація чисельності копитних, удосконалення системи моніторингу

популяцій, зміцнення механізмів контролю інвазійних видів і забезпечення збалансованого співіснування мисливської та рекреаційної діяльності в лісових ландшафтах [12].

Порівняльний аналіз виявляє кілька структурних закономірностей, важливих для України. По-перше, держави ЄС дедалі більше інтегрують мисливську політику з екологічними та природоохоронними директивами, підсилюючи роль науково обґрунтованих рішень та суспільної підзвітності. По-друге, такі проблеми, як прогалини моніторингу, обмежена прозорість механізмів оренди, нерівномірна ефективність контролю та конфлікти між заінтересованими сторонами, залишаються поширеними. По-третє, держави, що впроваджують адаптивні методи управління (зокрема Данія, а також Польща та Румунія у контексті окремих видів), демонструють більшу здатність гнучко змінювати мисливські режими у відповідь на екологічні сигнали.

Для України ці тенденції визначають перспективні напрямки розвитку: необхідність зміцнення систем довгострокового екологічного моніторингу; гармонізація мисливського управління з ширшими політиками збереження біорізноманіття; підвищення прозорості механізмів доступу до угідь; а також розроблення адаптивних регуляторних механізмів, здатних оперативно реагувати на стан популяцій – особливо в умовах післявоєнного відновлення, порушення ландшафтів і посилення антропогенного тиску. Узгодження національних реформ із європейськими практиками може сприяти інституційній модернізації та майбутній інтеграції України в європейські природоохоронні структури [21].

Важливим фактором підвищення продуктивності мисливських угідь є систематичне накопичення знань щодо структури популяцій дичини, а також впровадження сучасних і ефективних методів управління мисливськими ресурсами та інноваційних форм організації виробничих процесів. В Україні історично спостерігається значний розрив у рівні екологічної та біологічної компетентності більшості користувачів мисливських угідь, що призвело до суттєвих недоліків у практичному веденні мисливського господарства [22–23].

Отже, підвищення ефективності управління мисливськими ресурсами неможливе без вирішення ключових питань, пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням [24–26].

Особливе значення має розробка єдиної регуляторної структури, яка відповідає б чинному законодавству та однаково застосовувалася до всіх учасників мисливсько-господарської діяльності. Наразі окремі відомчі правила та інструкції виходять за межі окремих галузей і потребують координації на національному рівні. Яскравим прикладом є законодавче регулювання процесів моніторингу та створення державного кадастру мисливських тварин, який має бути інтегрований з аналогічними інформаційними системами інших відомств і формувати єдиний компонент національної бази даних флори і фауни [12].

Стабілізація вітчизняного мисливського господарства потребує комплексного підходу, що передбачає вирішення проблем на перетині лісового, сільського та мисливського господарства шляхом впровадження передових методів управління [27, 28]. Використання інноваційних методів ведення мисливського господарства [29], заходи підтримки популяцій дичини та оптимізація співвідношення між потребами популяцій мисливських тварин і доступними природними кормовими ресурсами є надзвичайно важливими для подальших кроків реформування галузі [30–31].

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ГО «МРК «РИСЬ-ВЕРБИ»

Мисливське господарство ГО «МРК «Рись-Верби» територіально знаходиться у центральній-західній частині Житомирської області нині у межах Звягельського, а колись Ємільчинського адміністративного району [32]. Розподіл площі угідь ГО «МРК «Рись-Верби» за землевласниками подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

**Розподіл території ГО «МРК «Рись-Верби»
за землевласниками [32]**

№ п/п	Назва землевласника	Площа, га	Кв-кв
1.	Барашівське лісництво Державного підприємства «Ємільчинське лісове господарство»	2290,2	№ 10-41, 44-54, 59-63, 66-69
2.	Ємільчинське лісництво Державного підприємства «Ємільчинське лісове господарство»	720,9	№ 69-77
Всього:		3011,1	

Громадська організація «Мисливсько-рибальський клуб «Рись-Верби» з моменту державної реєстрації набуває статусу юридичної особи та володіє відокремленим майном, емблемою і печаткою з власним найменуванням. Діяльність організації здійснюється на підставі Статуту, затвердженого загальними зборами засновників 3 березня 2014 року (протокол № 1). Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців підтверджує державну реєстрацію організації 27 березня 2014 року за номером 13051020000011974 (АГ № 291609), ідентифікаційний код – 39151981 [32].

Відповідно до рішення тридцять першої сесії VI скликання Житомирської обласної ради №1539 від 28 травня 2015 року, громадській організації «Мисливсько-рибальський клуб «Рись-Верби» надано у користування мисливські угіддя площею 3011,1 га на території Ємільчинського району (нині Звягельського) Житомирської області, розташовані на землях Державного підприємства «Ємільчинське лісове господарство» (нині Звягельське

надлісництво). До складу угідь входять квартали № 10–41, 44–54, 59–63 та 66–69 Барашівського лісництва площею 2290,2 га, а також квартали № 69–77 Ємільчинського лісництва площею 720,9 га. Термін користування визначено у 25 років [32].

Ця передача мисливських угідь на тривалий строк надає можливість громадській організації здійснювати планомірне ведення мисливського господарства та реалізовувати заходи щодо збереження і відтворення популяцій мисливських видів у межах визначеної території.

Територія мисливських угідь громадської організації «Мисливсько-рибальський клуб «Рись-Верби» структурно поділяється лише на один єгерський обхід. Межі обходу визначені встановленими розмежувальними лініями, які чітко відображені в натурі на території МГ. Перша частина єгерського обходу займає значно більшу площу – 2290,2 га (Барашівське лісництво), тоді як друга частина становить 720,9 га (Ємільчинське лісництво) (табл. 2.2). Такий поділ території на єгерські обходи дозволяє ефективно організовувати контроль за станом популяцій дичини, планувати добування та здійснювати моніторинг угідь відповідно до принципів раціонального мисливського господарства [32].

Таблиця 2.2

**Розподіл мисливських угідь
ГО «МРК «Рись-Верби» на єгерські обходи в га [32]**

№ обходу	Місце розташування	Загальна площа
1	Барашівське лісництво Державного підприємства «Ємільчинське лісове господарство» № 10-41, 44-54, 59-63, 66-69	2290,2
	Ємільчинське лісництво Державного підприємства «Ємільчинське лісове господарство» № 69-77	720,9
	<i>Всього по обходу 1</i>	<i>3011,1</i>
Всього:		3011,1

Для забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та оптимізації організації охоронних заходів, біотехнічних втручань і ведення мисливського господарства територія громадської організації «Мисливсько-рибальський клуб «Рись-Верби» системно поділена на визначені мисливські

обходи. Структурна організація цих обходів передбачає наявність експлуатаційних та відтворювальних ділянок, комплексного набору біотехнічних споруд, стратегічно розташованих мисливських об'єктів (зокрема мисливських вишок та будиночків), спеціально відведених рекреаційних зон та інших спеціалізованих інфраструктурних елементів.

Межі мисливських угідь визначаються кварталними просіками, природними ландшафтними об'єктами або чітко встановленими прикордонними знаками та аншлагами. Всі ключові об'єкти господарства, включно з мисливськими будиночками, біотехнічними спорудами, обходами та відтворювальними ділянками, чітко виділені та позначені аншлагами, розташованими вздовж основних транспортних шляхів. Кількість межових попереджувальних знаків підтримується на рівні не менше 30 одиниць.

Загальна площа мисливських угідь ГО «МРК «Рись-Верби» становить 3011,1 га. З цієї території 602,3 га, що характеризуються покращеними кормовими та захисними властивостями, відведено під відтворювальні ділянки, що складає 20,2 % загальної площі угідь [32].

Таблиця 2.3

Розміщення відтворювальних ділянок МГ ГО «МРК «Рись-Верби» [32]

№ з/п	Місце розташування ділянки	Площа, га	Номер єгерського обходу
1	Барашівське лісництво ДП «Смільчинське ЛГ» (кв. 45,46,48-52,59-62)	602,3	1
Взагалі:		602,3	

Такий структурований та методичний підхід до організації мисливських угідь дозволяє ефективно планувати та регулювати добування дичини, систематично контролювати стан популяцій, а також забезпечує сталий і раціональний використання природних ресурсів у межах господарства, що відповідає принципам сучасного ведення мисливського господарства та охорони природи.

Мисливські угіддя ГО «МРК «Рись-Верби» забезпечені автотранспортом, що надає необхідну логістичну підтримку для здійснення адміністративної,

охоронної та господарської діяльності. Кількість єгерських обходів відповідає чинному законодавству України, а навантаження на одного єгера не перевищує нормативів, передбачених статтею 29 відповідного закону (див. табл. 2.2).

На території господарства постійно проводяться будівельні та інженерні роботи з метою облаштування та підтримання функціональності мисливських угідь. Наразі в межах господарства функціонують щонайменше шість підгодівельних майданчиків, десять солонців, п'ять годівниць для парнокопитних видів та шість штучних водопоїв, що забезпечує оптимальні умови для існування та управління популяціями дичини.

З точки зору біогеографії, мисливські угіддя розташовані у Східноєвропейській провінції широколистяних лісів Європейської широколистяної області. Згідно з фізико-географічним районуванням, територія належить до зони змішаних лісів Українського Полісся [33], а за комплексним лісогосподарським районуванням – до Центральнополіського лісогосподарського округу Полісся [34]. Згідно з геоботанічним районуванням територія віднесена до Поліської підпровінції Центральнополіського округу Східноєвропейської провінції Європейської широколистяної області, де представлені дубові, соснові, дубово-соснові та дубово-грабові ліси [35]. У лісомисливському районуванні територія входить до Поліської лісомисливської області [36].

Основними об'єктами мисливської діяльності на території господарства є лось (*Alces alces*, нині занесений до Червоної книги України), європейська козуля (*Capreolus capreolus*), лисиця руда (*Vulpes vulpes*), дикий кабан (*Sus scrofa*), заєць сірий (*Lepus europaeus*), бобер (*Castor fiber*) та куниця лісова (*Martes martes*). Станом на початок 2025 року в угіддях зафіксовано щонайменше 21 особину лося, 86 особин козулі та 15 особин кабана. Систематичні обліки мисливських птахів наразі не проводилися. Деякі з представлених видів занесені до Червоної книги України [37] та мають міжнародний природоохоронний статус [38–40].

Такий структурований підхід до організації мисливських угідь забезпечує ефективне планування добування дичини, систематичний моніторинг популяцій та раціональне використання природних ресурсів, що відповідає сучасним принципам ведення мисливського господарства та охорони природи. Для забезпечення належного санітарно-епідеміологічного стану мисливських угідь у господарстві реалізується комплексний підхід до профілактики інфекційних та паразитарних захворювань серед диких тварин. Зокрема, систематично проводиться санація лисячих нір, що є важливим елементом контролю за популяціями дрібних хижаків і запобіганням поширенню таких небезпечних інфекцій, як сказ та трипаносомоз.

Особливу увагу приділено зимовим підгодівельним майданчикам, які є потенційними осередками накопичення патогенів.

Застосування комплексних санітарно-епідеміологічних заходів дозволяє підтримувати здоров'я популяцій диких тварин, знижувати ризики поширення зоонозних інфекцій та інтегрується у загальну систему науково обґрунтованого ведення мисливського господарства. Такий підхід відповідає сучасним принципам охорони дикої природи та раціонального використання природних ресурсів.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МИСЛИВСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УГІДДЯХ ГО «МРК «РИСЬ-ВЕРБИ»

3.1. Базові засади мисливсько-господарської діяльності

Найважливішим чинником, що визначає сучасний стан ведення мисливського господарства на території угідь ГО «МРК «Рись-Верби», є наслідки військового вторгнення в лютому 2022 року. Відтоді, у зв'язку із забороною полювання в умовах військового стану, традиційна діяльність користувачів мисливських угідь була суттєво обмежена, а ведення господарства набуло характеру проведення екстрених заходів, спрямованих на запобігання критичним наслідкам призупинення мисливсько-господарської діяльності. Усі господарські заходи у цей період зосереджені на охороні та підтриманні наявних мисливських ресурсів, зокрема популяцій диких тварин та біотопів, що їх забезпечують. Обсяги біотехнічних робіт значно скорочені через відсутність достатнього фінансування, а питання оплати праці єгерів залишається проблемним, що обмежує можливості систематичного догляду за угіддями, підгодівлі диких тварин та проведення профілактичних заходів.

Для підтримання належного санітарно-епідеміологічного стану мисливських угідь у господарстві реалізується комплексний підхід до профілактики інфекційних та паразитарних захворювань серед диких тварин. Зокрема, систематично проводиться санація лисячих нір, що є важливим елементом контролю за популяціями дрібних хижаків і запобіганням поширенню таких небезпечних інфекцій, як сказ та трипаносомоз. Особливу увагу приділено зимовим підгодівельним майданчикам, які є потенційними осередками накопичення патогенів. Дегельмінтизація цих територій здійснюється двічі на рік: перший етап – за 1–2 тижні до початку зимової підгодівлі, другий – через 1–2 тижні після її завершення. У рамках цих заходів здійснюється дезінфекція годівниць та солонців, що сприяє зниженню ризику

трансмисії паразитарних та бактеріальних збудників серед тварин. Прилягаючі до солонців та годівниць ділянки обробляються 3 % розчином хлорного вапна, а окремі ділянки посипають суперфосфатом та перекопують, що відновлює структуру ґрунту та перешкоджає накопиченню інфекційних агентів. Накопичені екскременти, залишки корму та інші потенційно інфіковані матеріали утилізуються шляхом спалювання. Застосування комплексних санітарно-епідеміологічних заходів дозволяє підтримувати здоров'я популяцій диких тварин, знижувати ризики поширення зоонозних інфекцій та інтегрується у загальну систему науково обґрунтованого ведення мисливського господарства.

Наразі ведення мисливського господарства у господарстві спрямоване на збереження та підтримку мисливських ресурсів. З огляду на обмеженість фінансових і трудових ресурсів, особлива увага приділяється оцінці мисливського потенціалу угідь, який включає типологію мисливських угідь, їх структурну організацію, наявність біотехнічних споруд, кормових і захисних ділянок, а також стан популяцій мисливських видів. На території ГО «МРК «Рись-Верби» представлені основні мисливські види, серед яких лось (*Alces alces*), європейська козуля (*Capreolus capreolus*), дикий кабан (*Sus scrofa*), лисиця руда (*Vulpes vulpes*), заєць сірий (*Lepus europaeus*), бобер (*Castor fiber*) та куниця лісова (*Martes martes*). Частина видів охороняється на національному та міжнародному рівнях, що підкреслює важливість раціонального ведення господарства для збереження біорізноманіття.

Перспективи ведення мисливського господарства у воєнний період визначаються здатністю господарств адаптуватися до обмежень, зберігати популяції диких тварин і біотопи, а також інтегрувати наукові підходи в управлінські рішення. Ключовими напрямками є систематичний моніторинг популяцій диких тварин, оптимізація біотехнічних заходів, застосування санітарно-епідеміологічних процедур, адаптивне управління угіддями та розвиток законодавчої та організаційної підтримки. Науково обґрунтоване планування і стратегічне використання ресурсів дозволяє підтримувати

стійкість екосистем, знижувати ризики поширення зоонозів і забезпечує готовність до відновлення продуктивності угідь після завершення військових дій.

3.2. Структура мисливських угідь.

Фундаментальним елементом ефективного управління та організації мисливських угідь є проведення комплексної інвентаризації середовищ проживання, що включає точне геопросторове картографування, систематичний опис та кількісну оцінку складу та просторового розподілу угідь. Завдяки інвентаризації встановлюється типологічна структура мисливських угідь та проводиться кількісна оцінка площ, зайнятих різними типами середовищ. До типових категорій середовищ належать хвойні ліси, листяні ліси, змішані ліси та чагарникові зарості, кожен із яких виконує унікальні функції щодо забезпечення екологічних та функціональних потреб популяцій диких тварин.

Важливість кожного типу середовища оцінюється за двома основними критеріями: кормова продуктивність, яка визначає доступність поживних ресурсів для цільових мисливських видів, та захисна здатність, що забезпечує укриття, місця для розмноження та захист від хижаків. Ці фактори спільно впливають на придатність середовища, розподіл видів і життєздатність популяцій. Кількісну оцінку зазвичай здійснюють за допомогою ботанічних обстежень, вимірювання біомаси та аналізу структури середовищ, що забезпечує науково обґрунтовану основу для адаптивного управління.

Екологічне значення мисливських угідь додатково визначається географічним розташуванням, видовим складом і різноманіттям рослинності, мозаїчністю середовищ, переважаючими способами використання угідь та сукцесійними процесами. На якість середовищ і доступність ресурсів впливають як природні чинники (наприклад, пожежі, повені, шкідники), так і антропогенний вплив (лісогосподарська діяльність, розвиток інфраструктури,

рекреаційна діяльність людини). Інтеграція цих змінних дозволяє визначати пріоритетні зони для охорони та реалізовувати цільові заходи, такі як відновлення середовищ, підгодівля тварин, створення водопоїв і штучних укриттів.

Такий комплексний підхід забезпечує реалізацію принципів адаптивного управління, коли систематичний моніторинг і оцінка результатів керують стратегічними коригуваннями з метою оптимізації використання мисливських ресурсів, підтримання популяцій у межах сталих норм і мінімізації конфліктів із господарською діяльністю людини. У підсумку, поєднання інвентаризації середовищ із екологічними та біотехнічними заходами забезпечує стале ведення мисливського господарства, сприяє збереженню біорізноманіття та підвищує довгострокову продуктивність і стійкість популяцій диких тварин.

Розподіл площі МУ ГО «МРК «Рись-Верби» за типами МУ наведено у табл. 3.1. На території ГО «МРК «Рись-Верби» домінують типи мисливських угідь Ліс листяний (1299,7 га або 43,2%).

Таблиця 3.1.

Розподіл площі ГО «МРК «Рись-Верби» за типами мисливських угідь [32]

Тип мисливських угідь	Площа	
	га	%
Хвойний ліс	817,9	27,2
Хвойний ліс (ЯЛЕ)	5,5	0,2
Листяний ліс	1299,7	43,2
Змішаний ліс	498,6	16,6
Орні землі	4,9	0,2
Луки	105,8	3,5
Болота	215,7	7,2
Водойми	4,8	0,2
Разом	2952,9	98,3
Інші землі	58,2	1,7
Всього	3011,1	100

Субдомінуючими типами є тип Ліс хвойний (817,9 га або 27,2%) та тип Ліс змішаний (498,6 га або 16,6%). Типи Болото (215,7 га, або 7,2%) та Луки (105,8 га або 3,5%) мають спорадичне поширення у ГО «МРК «Рись-Верби».

3.3. Характер продуктивності мисливських угідь

Для оцінювання ефективності функціонування мисливського господарства ГО «МРК «Рись-Вербі» нами проведено комплексне бонітування мисливських угідь, здійснене відповідно до чинних нормативних критеріїв їх цінності [41], що охоплюють показники кормової продуктивності, захисного потенціалу та середовищної придатності для основних видів мисливської фауни. Окрім базових нормативних параметрів, оцінювання включало аналіз додаткових біотичних (структура популяцій, видовий склад, стан кормової бази), абіотичних (кліматичні та ґрунтово-гідрологічні характеристики) та антропогенних чинників (інтенсивність господарського освоєння, рекреаційний тиск, наслідки воєнних дій), із врахуванням їхньої тривалості, періодичності та комплексного впливу на екологічний стан угідь.

У результаті здійсненого аналізу встановлено коло видів, що мають найбільший екологічний та господарський потенціал для подальшого розвитку мисливського господарства на території підприємства. До таких належать кабан дикий, лось, куниця лісова, козуля європейська та заєць сірий. Вказані види характеризуються високою адаптивністю до лісових екосистем Полісся, широким спектром трофічних ніш та суттєвою ресурсною значущістю в системі мисливського користування.

Узагальнений розподіл мисливських угідь ГО «МРК «Рись-Вербі» за класами бонітету для основних видів дичини, а також розрахунки середніх показників їх середовищної придатності, наведено у таблицях 3.2–3.5. Ці дані дозволяють комплексно оцінити сучасний стан ресурсної бази, визначити просторову диференціацію якості угідь та виділити ключові напрямки оптимізації структури мисливських ландшафтів. Застосований підхід формує науково обґрунтовані передумови для планування цільових біотехнічних заходів і забезпечує підвищення ефективності ведення мисливського господарства на перспективу.

Таблиця 3.2 демонструє розподіл мисливських угідь господарства за бонітетами придатності для європейської козулі та загальну площу різних типів середовищ. Загальна площа мисливських угідь становить 2952,9 га, з яких придатні угіддя для козулі розподіляються по бонітетах I–V наступним чином: 3,7 % – бонітет I, 26,7 % – бонітет II, 31,3 % – бонітет III, 24,5 % – бонітет IV і 13,8 % – бонітет V. Середній бонітет угідь становить 3,18, що свідчить про середню якість середовищ з точки зору їх здатності забезпечувати популяції козулі необхідними кормовими та захисними ресурсами.

Таблиця 3.2.

Розподіл придатних для козулі європейської угідь за бонітетами [32]

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Козуля європейська				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	817,9	-	18,1	530,9	268,9	-
Хвойний ліс (яле)	5,5	-	-	5,5	-	-
Листяний ліс	1299,7	-	738,7	137,8	21,2	402
Змішаний ліс	498,6	108,6	9,5	250,6	129,9	-
Орні землі	4,9	-	4,9	-	-	-
Луки	105,8	-	-	-	105,8	-
Болота	215,7	-	16,7	-	199	-
Водойми	4,8	-	-	-	-	4,8
Всього	2952,9	108,6	787,9	924,8	724,8	406,8
%	100	3,7	26,7	31,3	24,5	13,8
Середній бонітет: 3,18						

$$СПЦ = \frac{108,6 + 1575,8 + 2774,4 + 2899,2 + 2034}{108,6 + 787,9 + 924,8 + 724,8 + 406,8} = \frac{9392}{2952,9} = 3,18$$

З точки зору типу середовищ, найбільшу площу займають листяні ліси (1299,7 га), що є основним середовищем для козулі, з помітним вкладом у бонітети II–V. Значна частина площі листяних лісів (738,7 га) належить до бонітету II, що свідчить про хорошу кормову базу та задовільний рівень захисту, тоді як 402 га припадають на бонітет V, що може обмежувати використання цих ділянок через низьку кормову продуктивність або недостатній захист.

Хвойні ліси займають 817,9 га, зосереджуючись переважно в бонітетах II (530,9 га) і III (268,9 га), що забезпечує середній рівень кормових ресурсів та

укриття. Невелика площа хвойного лісу яле (5,5 га) має обмежене значення, представлене лише бонітетом III.

Змішані ліси займають 498,6 га і характеризуються більш рівномірним розподілом бонітетів: 108,6 га – I, 9,5 га – II, 250,6 га – III і 129,9 га – IV, що свідчить про потенціал цих угідь для підтримки різноманітних вікових та соціальних груп козулі.

Серед менш значущих середовищ – луки (105,8 га), більшість з яких відноситься до бонітету IV, і болота (215,7 га), що переважно займають бонітет IV (199 га), забезпечуючи специфічні кормові і захисні функції. Орні землі (4,9 га) та водойми (4,8 га) мають мінімальне значення для козулі, обмежуючись невеликими площами бонітетів II та V відповідно.

Загалом, більшість угідь (82,5 %) розташовані в середніх бонітетах II–IV, що вказує на помірну продуктивність мисливських угідь для козулі. Високий середній бонітет (3,18) свідчить про наявність достатніх кормових ресурсів та захисної бази для підтримки стабільної популяції козулі, хоча певні площі з бонітетом V (13,8 %) потребують додаткових заходів для підвищення кормової продуктивності та покращення укриття.

Таким чином, мисливські угіддя ГО «МРК «Рись-Верби» в цілому характеризуються достатнім потенціалом для підтримки популяції європейської козулі, але ефективне ведення господарства вимагатиме збалансованого розподілу біотехнічних заходів, зокрема на угіддях з нижчими бонітетами, для підвищення їх придатності та забезпечення рівномірного використання ресурсів усією популяцією [42].

Результати бонітування мисливських угідь свідчать, що територія ГО «МРК «Рись-Верби» характеризується загалом сприятливими умовами для існування лося, про що свідчить середній бонітет 2,83, який відповідає достатньому рівню середовищної придатності (табл 3.3.). Найбільша частка угідь припадає на II клас бонітету (41,5%), що відображає високий потенціал території для підтримання стабільної популяції виду. Значну частину займають угіддя III та IV класів (разом 69,9%), які забезпечують важливі кормові та

захисні ресурси, хоча і мають дещо нижчу екологічну цінність порівняно з угіддями I–II класів. Угіддя I класу становлять лише 16,8%, тоді як V клас охоплює 21,8% площ, що вказує на наявність як високопродуктивних стацій, так і ділянок низької придатності.

Таблиця 3.3.

Розподіл придатних для лося угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Лось				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	817,9	18,1	511,6	19,3	50,6	218,3
Хвойний ліс (яле)	5,5	-	0,9	4,6	-	-
Листяний ліс	1299,7	341,1	397,6	137,8	21,2	402
Змішаний ліс	498,6	118,1	250,6	-	128,5	1,4
Болота	215,7	-	16,7	-	199	-
Всього	2837,4	477,3	1177,4	161,7	399,3	621,7
%	100	16,8	41,5	5,7	64,2	21,8
Середній бонітет: 2,83						

$$СПЦ = \frac{477,3 + 2354,8 + 485,1 + 1597,2 + 3108,5}{477,3 + 1177,4 + 161,7 + 399,3 + 621,7} = \frac{8022,9}{2837,4} = 2,83$$

Найбільш цінними для лося є листяні ліси, які мають найбільшу площу угідь I та II бонітетів (341,1 і 397,6 га відповідно), змішані ліси (118,1 га I та 250,6 га II бонітету), а також хвойні ліси, представлені значними площами II класу (511,6 га). Саме ці типи стацій забезпечують різноманітну кормову базу, умови для укриття та низьку фрагментованість ландшафту. Водночас до угідь з обмеженою придатністю належать болота, представлені переважно IV класом бонітету (199 га) та виконують переважно захисну функцію, а також значні площі хвойних лісів V класу (218,3 га) і частина змішаних лісів IV–V класів, що свідчить про потребу реалізації цільових біотехнічних заходів для покращення їх кормової та захисної продуктивності. Загалом територія ГО «МРК «Рись-Верби» характеризується високим потенціалом для підтримання стабільної локальної популяції лося. Співвідношення площ угідь високих бонітетів, а також наявність екологічно важливих перехідних стацій – змішаних і листяних лісів – визначають цю територію як цінну для збереження та розвитку

популяції виду, тоді як частка угідь низького бонітету потребує додаткових біотехнічних заходів для підвищення їхньої продуктивності.

Результати бонітування мисливських угідь ГО «МРК «Рись-Вербі» щодо їх придатності для кабана дикого свідчать про домінування угідь низького класу якості. Середній бонітет 3,49 вказує на посередній рівень середовищної придатності, що зумовлено надмірною часткою угідь IV класу, які становлять 76,7% від загальної площі. Це свідчить про те, що більшість території надає кабану обмежені можливості щодо кормових ресурсів, але може виконувати роль захисних стацій (табл. 3.4.).

Таблиця 3.4.

Розподіл придатних для кабана угідь за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Кабан				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	817,9	-	18,1	19,3	780,5	-
Хвойний ліс (яле)	5,5	5,5	-	-	-	-
Листяний ліс	1299,7	319,1	22	137,8	820,8	-
Змішаний ліс	498,6	-	118,1	26,1	354,4	-
Орні землі	4,9	-	4,9	-	-	-
Луки	105,8	-	-	-	105,8	-
Болота	215,7	-	16,7	-	199	-
Всього	2948,1	324,6	179,8	183,2	2260,5	-
%	100	11	6,1	6,2	76,7	-
Середній бонітет: 3,49						

$$СПЦ = \frac{324,6 + 359,6 + 549,6 + 9042 + 0}{324,6 + 179,8 + 183,2 + 2260,5 + 0} = \frac{10275,8}{2948,1} = 3,49$$

Угіддя високої цінності (I клас) охоплюють лише 11% площі (324,6 га). До них відносяться насамперед листяні ліси (319,1 га) та невелика площа ялицевих насаджень (5,5 га). Саме ці типи угідь забезпечують оптимальне поєднання кормової бази, різноманітності мікростацій та умов для укриття, що є критично важливим для життєдіяльності кабана.

Угіддя II та III бонітету складають лише по 6,1–6,2%, що свідчить про обмежений запас середньопродуктивних стацій. У цьому контексті певну роль відіграють змішані ліси (118,1 га II бонітету) та листяні ліси (22 га II та 137,8 га

III класу), які частково компенсують дефіцит високоякісних угідь. Найбільший внесок у формування низького середнього бонітету роблять хвойні ліси та листяні ліси IV класу (780,5 та 820,8 га відповідно), а також значні площі змішаних лісів цього ж класу (354,4 га). Вони характеризуються зниженою кормовою продуктивністю або надмірною зімкнутістю деревостану, що обмежує умови існування кабана.

Таким чином, структура угідь свідчить про значний дисбаланс між площами високоякісних та низькопродуктивних стацій. Для підвищення продуктивності угідь доцільним є впровадження біотехнічних заходів, спрямованих на посилення кормової бази, формування мозаїчних біотопів та підвищення структурної різноманітності лісових масивів. Це дозволить покращити середовищну придатність території для підтримання стабільної популяції кабана дикого.

Результати бонітування МУ господарства щодо їх придатності для сірого зайця свідчать про переважання угідь низького класу якості. Середній бонітет 3,40 характеризує територію як посередньо придатну для підтримання стабільної популяції цього виду (табл. 3.5.). Основну площу займають угіддя IV класу (64,6%), представлені переважно хвойними (553 га) і листяними (693,6 га) лісами, а також значною частиною змішаних лісів (200,3 га). Ці біотопи характеризуються обмеженою кормовою базою та недостатньою структурною мозаїчністю, що є критичним для зайця як виду, який віддає перевагу відкритим та напіввідкритим ландшафтам. Високоякісні угіддя I класу становлять лише 12,9% (289,9 га). Найбільш продуктивними є листяні ліси (219,1 га) та частина змішаних насаджень (58,6 га), які забезпечують оптимальне поєднання укриттів і кормових ресурсів. Угіддя II класу (6,6%) також представлені мозаїкою відкритих біотопів – насамперед луками (105,8 га) та меншою мірою орними землями (4,9 га), що є важливими для годування зайця. Угіддя III бонітету (12,1%) включають переважно хвойні та листяні ліси, а також болота (16,7 га). Вони відіграють допоміжну роль, забезпечуючи додаткові кормові та захисні стації.

Таблиця 3.5.

Розподіл придатних для сірого зайця за бонітетами

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Засць-русак				
		I	II	III	IV	V
Хвойний ліс	641	12,2	5,9	69,9	553	-
Хвойний ліс (яле)	5,5	-	0,9	-	4,6	-
Листяний ліс	1093,7	219,1	22	159	693,6	-
Змішаний ліс	295,9	58,6	9,5	27,5	200,3	-
Орні землі	4,9	-	4,9	-	-	-
Луки	105,8	-	105,8	-	-	-
Болота	101,7	-	-	16,7	-	85
Всього	2248,5	289,9	149	273,1	1451,5	85
%	100	12,9	6,6	12,1	64,6	3,8
Середній бонітет: 3,40						

$$СПЦ = \frac{289,9 + 298 + 819,3 + 5806 + 425}{289,9 + 149 + 273,1 + 1451,5 + 85} = \frac{7638,2}{2248,5} = 3,40$$

Присутність угідь V класу (3,8%), представлених болотами (85 га), знижує загальний середній бонітет, оскільки ці ділянки є малоприсадними для зайця через надмірну вологість та обмежені можливості пересування.

У цілому структура угідь свідчить про наявність потенціалу для підтримання популяції зайця-русака, проте значне домінування лісових угідь низької продуктивності обмежує екологічну ємність території. Для підвищення якості середовищної бази доцільним є розширення площ напіввідкритих і відкритих біотопів, підтримання сінокосних угідь, а також збереження мозаїчності ландшафтів, що найбільшою мірою відповідають екологічним потребам виду.

3.4. Оцінка зміни продуктивності мисливських угідь

Аналіз наведених даних свідчить, що продуктивність мисливських угідь ГО «МРК «Рись-Верби» для основних видів мисливської фауни суттєво модифікується як природними, так і антропогенними чинниками. Хоча базові (розраховані) показники бонітету варіюють у межах від 2,83 (лось) до 3,71

(куниця лісова), інтеграція впливових екологічних і господарських факторів призводить до значної диференціації кінцевих значень.

Таблиця 3.6

**Середній клас бонітету угідь МГ ГО «МРК «Рись-Верби»
придатних для основних видів мисливських тварин з урахуванням
чинників, які впливають на цінність угідь**

Середній клас бонітету та чинники, які впливають на цінність угідь	Види мисливських тварин				
	лось	козуля	кабан	засць	куниця
Розрахований середній клас бонітету	2,83	3,18	3,49	3,40	3,71
<i>Чинники, вплив яких не залежить від користувачів мисливських угідь</i>					
Клімат	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинник неспокою	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Окультуреність ландшафту	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Мозаїчність угідь	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Забезпеченість водними джерелами	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Рельєф	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Загибель мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Вплив хижаків	0,09	0,09	0,02	0,09	0,09
Вплив конкурентів	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Санітарний стан	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
<i>Чинники, вплив яких залежить від користувачів мисливських угідь</i>					
Браконьєрство	0	0	0	0	0
Формування популяції мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Додаткова кормова база	0	0	-0,2	-0,2	0
Ефективність біотехнічних заходів	0	0	-0,5	-0,2	0
Загальний коефіцієнт впливу (вказати знак “+” чи “-“)	+0,31	+0,31	-0,46	-0,09	+0,31
Загалом	3,14	3,49	3,03	3,31	4,02
Середній клас бонітету з урахуванням чинників	3,1	3,5	3,0	3,3	4,0

Для таких видів, як лось, козуля європейська та куниця лісова, сукупний вплив чинників є позитивним (+0,31), що підвищує загальну оцінку придатності угідь. Це зумовлено відносно сприятливими кліматичними умовами, задовільною мозаїчністю ландшафтів, водозабезпеченістю та помірним тиском

хижаків і конкурентів. Крім того, стабільний санітарний стан та ефективне формування популяцій сприяють підвищенню екологічної ємності угідь для цих видів.

На відміну від цього, для кабана та зайця-русака відзначається негативний сумарний вплив чинників ($-0,46$ та $-0,09$ відповідно). У випадку кабана основними обмежуючими факторами є недостатність додаткової кормової бази та знижена ефективність біотехнічних заходів, що зменшують загальний клас бонітету на $0,7$ бала. Подібна, хоча менш виражена тенденція спостерігається у зайця, продуктивність угідь для якого знижується через недоліки в організації підгодівлі та низьку результативність технічних заходів у відкритих біотопах.

Загалом результати демонструють, що група чинників, не залежних від користувача (клімат, рельєф, гідрологія, структура ландшафту), формує базовий потенціал угідь, тоді як антропогенні чинники можуть як покращувати, так і суттєво обмежувати їхню продуктивність. Найбільш вразливими виявились види, що потребують стабільної кормової бази упродовж року (кабан, заєць), тоді як копитні та хижі демонструють вищу екологічну стійкість.

Таким чином, подальше підвищення продуктивності мисливських угідь потребує оптимізації біотехнічних заходів, розширення кормової бази, посилення контролю за санітарним станом території та адаптивного управління популяціями з урахуванням екологічних обмежень та викликів воєнного часу.

Представлені в таблиці 3.7 дані дають можливість оцінити оптимальну чисельність основних видів мисливських тварин на території ГО «МРК «Рись-Верби» з урахуванням середнього класу бонітету угідь, що визначає їхню кормову та захисну продуктивність.

Лось за середнього класу бонітету $3,1$ може підтримувати щільність близько $3,5$ особини на 1000 га. Для наявної площі відповідних угідь ($2,8374$ тис. га) оптимальна чисельність становить близько 10 особин, що відповідає екологічній ємності території та допустимому антропогенному навантаженню.

Козуля європейська має вищу рекомендовану щільність – 12 особин на 1000 га при бонітеті 3,5. Для площі 2,9529 тис. га оптимальна чисельність визначена на рівні 35 особин, що підтверджує достатній ресурсний потенціал мозаїчних лісових і лісоаграрних біотопів.

Таблиця 3.7.

Оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства ГО «МРК «Рись-Вербі» у залежності від середнього класу бонітету

Вид тварин	Базовий клас бонітету	Середній клас бонітету	Оптимальна щільність на 1000 га	Площа для якої визначається оптимальна чисельність, тис. га	Оптимальна чисельність
Лось	2,83	3,1	3,5	2,8374	10
Козуля	3,18	3,5	12,0	2,9529	35
Кабан	3,49	3,0	4,0	2,9481	12
Заєць	3,40	3,3	20,0	2,2485	45

Кабан дикий за середнього класу бонітету 3,0 характеризується оптимальною щільністю 4 особини на 1000 га. Для площі 2,9481 тис. га його оптимальна чисельність складає близько 12 особин. Це свідчить про наявність придатних кормових умов, однак із потенційними обмеженнями через сезонну мінливість біотопів та підвищену вразливість до антропогенних факторів.

Заєць-русак має найвищу рекомендовану щільність – 20 особин на 1000 га при середньому бонітеті 3,3. Для площі 2,2485 тис. га оптимальна чисельність становить 45 особин. Це вказує на достатню забезпеченість кормовими ресурсами у відкритих та напіввідкритих стаціях, хоча значне переважання лісових угідь може створювати певні екологічні обмеження.

Загалом таблиця демонструє, що мисливські угіддя ГО «МРК «Рись-Вербі» мають потенціал для підтримання збалансованих популяцій основних видів мисливської фауни, однак екологічна ємність території є нерівномірною для різних видів і залежить від структури та якості угідь.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведені дослідження досвіду ведення мисливського господарства у ГО «МРК «Рись-Верби» свідчать, що територія має високий потенціал для підтримання стабільних популяцій основних видів мисливської фауни, таких як лось, європейська козуля, кабан дикий, сірий заєць та куниця лісова.

Вплив воєнних дій з лютого 2022 року суттєво обмежив традиційну діяльність користувачів угідь, зосередивши господарські заходи на охороні популяцій та підтриманні біотопів.

Структура угідь характеризується домінуванням листяних, хвойних та змішаних лісів, при цьому значна частина угідь має середній і низький бонітет, що потребує додаткових заходів для підвищення кормової продуктивності та захисної здатності середовищ. Середній клас бонітету для лося, козулі та куниці є високим, що дозволяє підтримувати оптимальні чисельності популяцій, тоді як для кабана та зайця-русака спостерігається нижчий рівень придатності угідь через обмежену кормову базу та недостатню ефективність біотехнічних заходів.

Санітарно-епідеміологічний стан території підтримується за рахунок регулярної дегельмінтизації, дезінфекції годівниць і солонців, санації нір та утилізації потенційно інфікованих матеріалів, що знижує ризик поширення інфекцій серед диких тварин.

Для підвищення продуктивності мисливських угідь необхідно оптимізувати біотехнічні заходи, зокрема створювати напіввідкриті та відкриті біотопи, розширювати кормову базу та підтримувати мозаїчність ландшафтів. Важливим є систематичний моніторинг популяцій диких тварин та їх кормової та захисної продуктивності, що дозволить адаптивно планувати господарські заходи.

Рекомендовано продовжувати санітарно-епідеміологічні заходи, підтримувати належний стан годівниць і солонців, контролювати популяції

дрібних хижаків та здійснювати профілактичні заходи щодо зоонозних інфекцій.

Пріоритетом має бути збереження листяних та змішаних лісів як ключових біотопів, створення водопоїв і штучних укриттів, а також адаптація господарської діяльності до обмежень воєнного часу для підтримання популяцій і готовності до відновлення продуктивності угідь після завершення військових дій.

Такий комплексний підхід забезпечить стійке ведення мисливського господарства, підвищить ефективність використання ресурсів та сприятиме збереженню біорізноманіття на території ГО «МРК «Рись-Верби».

Отже, організаційна структура, інфраструктурне забезпечення та застосування біотехнічних заходів у господарстві «Рись-Верби» можуть слугувати прикладом ефективного та науково обґрунтованого ведення мисливського господарства в умовах Полісся, поєднуючи раціональне використання природних ресурсів з охороною та відтворенням мисливських популяцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000р. № 1478-III (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>
2. Про затвердження Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996р. №780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-96-%D0%BF#Text>
3. **Васільєв Б.В.,** Гулак І.Ю., Кратюк О.О. Сучасні підходи до реформування мисливського господарства України: правові, екологічні та економічні аспекти. *Стан і майбутнє лісової галузі, ландшафтної архітектури і землевпорядкування* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДБТУ, 14-15 жовтня 2025 р.). Харків, 2025. С. 24–25.
4. Новицький В. Нормативне забезпечення мисливського господарства: штрихи до «розмитой» картини. *Полювання та риболовля*. 2017. № 7 (189). С. 6.
5. Савченко Т. Адміністративно-правове регулювання галузі мисливського господарства та полювання. *Підприємство, господарство і право*. 2019. №9. С. 128–134.
6. Семенюк С., Шейгас І. Основні параметри вдосконалення системи інвентаризації мисливського ресурсу. *Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи*: Матер.ІІ міжнар.наук.–практ. конф. (Тернопіль, 8–9 груд. 2016). Тернопіль, 2016. С. 57–59.
7. Томин О.О. Принципи державного управління в галузі мисливства та полювання в Україні. *Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1(29). С. 203–205.
8. Шейгас І.М. Особливості та перспективи розвитку мисливського господарства України у період реформування галузі. *Науковий вісник НЛТУ*

України : зб. на-ук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України. 2006. Вип. 16.3. С. 47–52.

9. Хоєцький П.Б., Похалюк О.М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Т. 24, №8. С. 42–52.

10. Ruiz-Rodríguez C, Blanco-Aguilar José A., Gómez-Molina A. et. al. Towards standardising the collection of game statistics in Europe: a case study. *European Journal of Wildlife Research* 2023. 69: 122 DOI:[10.1007/s10344-023-01746-3](https://doi.org/10.1007/s10344-023-01746-3).

11. Delibes-Mateos M. Conservation conflicts involving mammals in Europe. *Therya*. 2015. 6:123–137. <https://doi.org/10.12933/therya-15-240>

12. Mesinger D, Ociczek A. Identification of Differences in Hunting Management in Poland and Selected European Countries in the Context of Sustainable Development. *Sustainability*. 2021; 13(19):11048. <https://doi.org/10.3390/su131911048>

13. Okarma H., Tomek A. Łowiectwo. Wydawnictwo Edukacyjno-Naukowe H2O, Kraków. 2008. 503 s.

14. Paweł J, Daszkiewicz T. Zwierzęta łowne, zasady prawidłowego pozyskiwania i zagospodarowania. Olsztyn: Wyd. UWM, 2010. 104 s.

15. Kupren K, Hakuć-Błażowska A. Profile of a Modern Hunter and the Socio-Economic Significance of Hunting in Poland as Compared to European Data. *Land*. 2021; 10(11):1178. <https://doi.org/10.3390/land10111178>

16. Salvatori V., Okarma H., Ionescu O., Dovhanych Y., Find'o S., Boitani L. Hunting legislation in the Carpathian Mountains: implications for the conservation and management of large carnivores. *Wildl. Biol.* 2002. 8: 3–10.

17. Bögöti G. The relations between secondary vocational wildlife management training and the labor market in the dual education system. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*. 2023. 13(1), ArtNo: 342. <https://doi.org/10.24368/jates342>

18. Christensen A.A., Svenningsen S.R., Lommer M.S., Brandt J. New multifunctional hunting landscapes in Denmark. *Geografisk Tidsskrift*, 2014. 114(1), 25–40. <https://doi.org/10.1080/00167223.2013.879762>
19. Meltofte H., Tøttrup A.P. Danish hunting in the light of unique citizen science bag statistics spanning 80 years. *European Journal of Wildlife Research*. 2024. 70(6), Article 117. <https://doi.org/10.1007/s10344-024-01865-5>
20. Drimaj Jakub, Kamler Jiří, Plhal Radim, Janata Přemysl, Adamec Zdeněk, Homolka Miloslav. Intensive Hunting Pressure Changes Local Distribution of Wild Boar. *Human–Wildlife Interactions*. 2021. Vol. 15: Iss. 1, Article 9. DOI: <https://doi.org/10.26077/b792-8211>
21. Бондаренко В.Д., Різун Е.М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180–184.
22. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів : ІЗМН, 1998. Ч.1. 260 с.
23. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів: ІЗМН, 2002. Ч.2. 352 с.
24. Гаврильців М.Т. Державна природоохоронна політика України в умовах глобалізації. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1(2). С. 129–133.
25. Данилюк Л.Р. Мисливське господарство: поняття, особливості, завдання та функції. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 241–250.
26. Данилюк Л.Р. Розуміння правовідносин використання мисливських природних ресурсів та їх суб'єкти. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 2 (1). С. 106-109.
27. Кратюк О.Л., Грицак В.В., Ущепівський А.К. Шляхи підвищення продуктивності мисливських угідь Центрального Полісся. *Лісівнича освіта і наука; стан, проблеми та перспективи розвитку*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів, молодих вчених і викладачів (м. Малин, 25 березня 2021 р.). Малин, 2021. С. 29–31.
28. Кратюк О.Л., Голяченко В.О., Патюк І.С., Клинецький С.Б. Шляхи підвищення мисливсько-ресурсного потенціалу території України. *Наукові*

читання – 2024 імені В.Є. фон Граффа. Лісовирощування: історична та інноваційна діяльність у галузі лісового господарства : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції до 205-річчя з дня народження В.Є. фон Граффа (08 листопада 2024 року, м. Овруч). Малин, 2024. С. 88–90.

29. Маменко О.М., Портянник С.В. Інноваційні технології в мисливському господарстві : навч.-методичний посібник. Харків, 2014. 306 с.

30. Голяченко В.О., Воробей В.П., Клинецький С.Б. Проблеми регулювання щільності мисливських тварин. *Стан і майбутнє лісового господарства, перероблення деревини та землевпорядкування* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (7-8 жовтня 2024, м. Харків, Україна). Харків, 2024. С. 30–31.

31. Макарчук П.М., **Васільєв Б.В.**, Гладкий О.Л., Гулак І.Ю. Мисливське господарство як інструмент екологічно збалансованого управління популяціями диких тварин. *Ліс, наука, молодь*: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 25 листопада 2025 р.). Житомир, 2025. С. 140–141.

32. Проект організації і розвитку мисливського господарства Громадської організації «Мисливсько-рибальський клуб «Рись-Верби». Пояснювальна записка. Запоріжжя, 2015. 202 с.

33. Маринич О.М. Українське Полісся. Київ: Рад. школа, 1962. 163 с.

34. Генсірук С.А. Ліси України : монографія. Львів : Українські технології, 2002. 496 с.

35. Брадїс Є.М., Андрієнко Т.Л. Поліська підпровінція. Геоботанічне районування Української РСР. К., 1977. С. 73–131.

36. Мисливствознавство : [навч. посіб.] / В.Д. Бондаренко, І. В. Делеган, К.А. Татаринов та ін.; відп. ред. В.Д. Бондаренко. К. : РНМК ВО, 1993. 200 с.

37. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. Київ, 2009. 600 с.

38. Загороднюк І. Наземні хребетні України та їх охоронні категорії. Ужгород, 2004. 48 с.
39. Птахи під охороною Бернської конвенції / під заг. ред. Г.Г. Гаврися. Київ, 2003. 394 с.
40. Ссавці України під охороною Бернської конвенції / під ред. І.В.Загороднюка. Київ, 1999. 222 с.
41. Настанови з упорядкування мисливських угідь. Київ, 2002. 114 с.
42. **Васільєв Б.В.** Козуля європейська (*Capreolus capreolus L.*) у мисливських угіддях. *Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 19 вересня 2025 р.). Житомир, 2025. С. 53–54.